

УДК 371.011 (07)а

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Максимова О.О., к. пед. н.,
доцент кафедри дошкільної освіти і педагогічних інновацій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто поняття «екологічна компетенція» стосовно дитини дошкільного віку, її структуру, яка включає екологічну свідомість і природодоцільну поведінку. Визначені завдання, що стоять перед вихователем під час здійснення екологічного виховання, надані рекомендації з реалізації їх у ДНЗ. Проаналізовані форми роботи, націлені на формування екологічної компетенції дітей.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна компетенція, структура екологічної компетенції, екологічна свідомість, природодоцільна поведінка.

В статье рассмотрены понятие «экологическая компетенция» относительно ребенка дошкольного возраста, ее структура, которая включает экологическое сознание и природосообразное поведение. Определены задания, которые стоят перед воспитателем при осуществлении экологического воспитания, предоставлены рекомендации относительно реализации их в детском саду. Проанализированы формы работы, которые направлены на формирование экологической компетенции детей.

Ключевые слова: экологическое воспитание, экологическая компетенция, структура экологической компетенции, экологическое сознание, природосообразное поведение.

Maksimova E.A. FORMING OF ECOLOGICAL COMPETENCE OF CHILD OF PRESCHOOL AGE

In the article a concept "Ecological competence" is considered in relation to the child of preschool age, its structure that includes ecological consciousness and expedient in relation to nature behavior. Tasks that stand before an educator during realization of ecological education are determined, given recommendations from realization of them in kindergarten. Forms of work, that is directed to forming of ecological competence of children are analysed.

Key words: ecological education, ecological competence, structure of ecological competence, ecological consciousness, expedient in relation to nature behavior.

Постановка проблеми. Людина – частина природи. Ця добре відома істина, на жаль, не запобігла тим невірним змінам, які внесло людство у біосферу через власну діяльність. Втручання в природні процеси, намагання панувати над природою призвело до хімічного, радіоактивного, бактеріологічного забруднення повітря, води, ґрунту, продуктів харчування, що викликає в організмі людини тяжкі патологічні явища, глибокі генетичні зміни, згубно діє на здоров'я людей, позначається їх передчасним старінням і смертю, народженням неповноцінних дітей. Щоб призупинити процес екологічної кризи, потрібно докорінно змінити мислення зростаючого покоління щодо ставлення до природи. І робити це варто розпочинати з дошкільного віку. Адже саме в малюків спілкування з природою відбувається найбільш емоційно. Звуки, запахи природи, її різнобарв'я милують дитяче око, змушують зупинитись і дивуватись, захоплюватись і чаруватись. Треба навчити бачити пряму пропорційність між екологією і здоров'ям. Про необхідність виховання емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля, навчання приро-

додоцільній поведінці, дотримання правил природокористування зазначається у Базовому компоненті дошкільної освіти [1, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання екологічного виховання молоді висвітлювали такі вчені-класики, як К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Русова. Нині особливий інтерес із зазначеної проблематики становлять роботи Н. Верзиліна, А. Захлебного, І. Зверева, В. Ліпцікого, В. Лях, І. Матрусова, А. Мамонтової, Л. Печко, С. Якименко. Екологічне виховання дітей дошкільного віку досліджували Н. Лисенко, Н. Мешко, С. Ніколаєва, З. Плохій, В. Сухар, Г. Сухорукова. Однак екологічне виховання у ДНЗ зачасти не є пріоритетним, у свідомості дітей воно мало пов'язується зі здоров'ям. Тому нагальною є потреба в зміні ставлення вихователів до проблеми формування екологічної компетенції у дітей.

Постановка завдання. Завданням нашої статті є розглянути завдання екологічного виховання дітей дошкільного віку, з'ясувати поняття екологічної компетентності, її структурні компоненти, обґрунтувати доцільні форми роботи з дітьми зазначено-

го напряму та надати рекомендації з організації екологічного виховання у ДНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед базових завдань екологічного виховання дітей виокремлюємо такі:

1. Забезпечити усвідомлення малюками своєї приналежності до природи і взаємозалежності людського існування з природою, усвідомлення взаємозв'язку між рослинами і тваринами, їх необхідністю для людини.

2. Сформувати розуміння користі і потреби будь-якого живого об'єкта (людини, тварина, рослина).

3. Виховувати дієве бережливе ставлення до природи (допомога птахам взимку, догляд за квітами і тваринами в живому куточку, прибирання ділянки, підгодовування тварин), що здійснюється в рамках виховання моральних цінностей [2].

4. Виховання почуття прекрасного, відчуття захвату від краси природи, емоційного відгуку на різні природні явища (сніг, дощ, туман, роса, іній тощо).

Відштовхуючись від завдань, які стоять перед вихователями щодо екологічного виховання малюків, та визначення компетенції як сукупності взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задають певне коло предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності щодо них [3], під екологічною компетенцією будемо розуміти усвідомлення дитиною себе як часточки природи, сукупність знань про живу і неживу природу, оволодіння дієвими вміннями її збереження.

Працюючи з дітьми, необхідно дотримуватись принципів виховання, щоб отримати якісний результат. Але процес роботи з дітьми варто будувати, спираючись й на екологічні принципи, зокрема:

– загальний взаємозв'язок у живій природі. Тобто за допомогою ланцюгів живлення чи в інший спосіб все живе пов'язане і взаємозумовлене, складає певну систему, втрата одного елемента з якої може мати непередбачувані наслідки. Водночас варто пам'ятати, що далеко не всі зв'язки є очевидними і помітними для людського ока, досить часто вони приховані;

– принцип потенційної корисності. На перший погляд некорисна, або навіть шкідлива істота може мати питому вагу в майбутньому. Адже невідомо, які зміни на нашій планеті можуть відбуватися. Тому слід обережати кожен вид рослин та тварин і не допускати їх зникнення;

– принцип різноманітності. Жива природа має бути різноманітною для її повноцінного, стійкого і довговічного існування.

Оскільки екологічна компетенція передбачає і знання, і вміння, то в її структурі доречно виокремити екологічну свідомість (знання про природу, усвідомлення себе активним суб'єктом природи, прийняття природи як ціннісної категорії, мотивація щодо її охорони) і природодоцільну поведінку.

Безперечно, знання мають велике значення. Без них не може бути сформоване відповідне ставлення. Збагачуючи знання дітей про багатство природного світу, звертаємось до словесних і, звісно, практичних методів. Важливо залучити майже всі аналізатори під час знайомства дитини з рослиною чи твариною. Особливо це стосується молодших дошкільників, які мають ще невеликий запас знань про довкілля. Для них особливо важливо торкнутися, понюхати, якщо можливо, то й на смак спробувати. Зі старшими дошкільниками іноді вистачає задіяння лише зорового та слухового аналізаторів. Спостереження за природою під час прогулянок, а також екскурсії по території ДНЗ та за його межами розкривають перед вихованцями красу і неповторність природи рідного краю, викликають емоційний відгук в їхніх душах. Також під час цільових прогулянок та екскурсій дошкільники ознайомлюються з місцем поширення рослин різноманітних видів.

Розповідаючи про природу, вихователь озброює дітей науковими знаннями. Найкраще діти розуміють і запам'ятовують матеріал під час живого спілкування з природою. Тому великий потенціал в цьому плані мають заняття на свіжому повітрі. Дитячі спостереження повинні осмислюватися і запам'ятовуватися, жити свідомість яскравими барвами, картинками. Серед природи їхня думка жвавішає, озадачується численними «чому», запалюється іскра любові до природи. Під час таких занять можна використати оповідання В. Сухомлинського «Що найтяжче журавлям?», «Як Марійка поливала дерева», «Зайчик і Горобина». Завдяки систематичній терплячій праці дитині прищеплюється усвідомлення її як частини природи, яку не можна руйнувати, ображати, бо такими діями ми знищуємо і себе. Основні закони щодо поведінки з природою діти мають «пропустити кризь душу» і неухильно їх дотримуватись: не потрібно безцільно рвати живі квіти; не можна ламати гілки дерев, кущів; вбивати комах, якщо вони не шкодять тобі; ловити метеликів, бабок; потрібно допомагати пташкам взимку; не руйнувати гнізда; не смітити, відпочиваючи на лоні природи. Варто потурбуватися, щоб ці правила стали внутрішнім надбанням дитини, регулятором пове-

дінки. Також важливо навчити дошкільників давати об'єктивну оцінку наслідкам впливу людської діяльності на природу. Розпочинаючи формувати екологічну свідомість у молодших дошкільників, доречно звертати увагу дітей на привабливість об'єктів природи (квіточка, пташка, метелик, жучок), їх яскравість, неповторність природних явищ (захід сонця, веселка, іній, хурделиця, роса, блискавка тощо). У середньому дошкільному віці акцент можна зробити на незвичному, незрозумілому, такому, що викликає здивування і змушує задуматись та поставити питання дорослому або ж провести дослідження, поекспериментувати. У цей віковий період доцільно залучати вихованців доглядати за живим куточком, за квітником чи городом. Відома фраза А. де Сент-Екзюпері «Ми відповідальні за тих, кого приручили» справджується і в цьому віці: у дітей народжується турботливість, доброта, відповідальність, жалісливість щодо тварин та рослин, за якими вони здійснюють догляд. Увагу старших дошкільників важливо націлити на уміння побачити красу і значимість кожної пори року, вчити орієнтуватися у причинах забруднення навколишнього середовища (повітря, водойм, землі). Допомога дітей природі повинна виходити і за межі дитячого садочка. Адже, як зазначав В. Сухомлинський, який багато працював у зазначеному напрямі з дітьми, природа сама собою не виховує, виховує лише активна взаємодія дитини з нею. Тому варто приділити велику увагу природоохоронній діяльності. Участь дітей у збереженні і збагаченні природи рідного краю розвине в них відповідальне та бережне ставлення до довкілля, допоможе сформувати необхідні уміння і навички. Важливо в кожній дитині виховати почуття особистої відповідальності за все живе на Землі. Адже природа – це не тільки об'єкт пізнання і певних благ, це частина буття, всього ладу існування людини.

У структурі природоохоронної діяльності дошкільників виділяють три етапи:

1. Огляд об'єкту (рослин, тварин чи неживої природи) з метою з'ясувати їх стан, самопочуття; обговорення умов для покращення їх стану, існуючої ситуації.

2. Практична діяльність згідно з визначеними умовами за наміченим планом (допомога рослинам і тваринам, запобіжні заходи, прибирання території тощо).

3. Огляд природного об'єкта після природооцільної діяльності дітей (передбачає вплив на емоційну сферу, відчуття радості і задоволення від результатів).

Таким чином, ми навчаємо дітей бачити і помічати в природі «слабкі» місця,

виправити які людина спроможна; не стояти осторонь, а долучатися до порятунку чи допомоги природним об'єктам. Як ми зазначили, спочатку турбота дітей поширюється на куточок природи у групі, далі на всю територію ДНЗ, а потім і за його межі. Для закріплення в дитячій пам'яті процесу та результату природоохоронної діяльності доречно складати розповіді, зображати це у малюнках, фіксувати у книзі «Скарги природи», придумувати казки, повертатися у спогадах до цих справ, знову переживати почуття радості, задоволення, гордості за виконану корисну справу.

Природоохоронні акції можна приурочувати до важливих дат, наприклад, до Дня охорони навколишнього середовища (прибирання території, посадка дерева), до Дня птахів (побудова годівничок), до Нового року (відмова від натуральних ялинок із метою збереження лісонасаджень, заміна їх штучними).

Розглянемо форми роботи, націлені на формування екологічної компетенції дітей.

1. Екологічні заняття. Їх особливістю є ознайомлення з матеріалом, який не доступний спостереженням, а тому не може бути опрацьований у повсякденному житті, але представлений наочно.

2. Цікавою формою роботи, яка розвиває творчу неординарну особистість, є заняття драматизації за художніми творами на екологічну тематику. Діти не тільки знайомляться зі змістом, вчаться виконувати певну роль, а й висловлюють свою думку з приводу твору, фантазують.

3. Екологічні екскурсії дають можливість спостерігати об'єкт в натуральному вигляді, що викликає в дітей позитивні емоції, розвиває палітру їхніх почуттів.

4. Уроки доброти мають на меті виховати в дошкільників позитивне ставлення до всього живого на Землі, навчити співпереживати і співчувати.

4. Уроки мислення серед природи. Започатковані ще В. Сухомлинським, вони надихають, пробуджують думку, створюють гарний настрій, запам'ятовуються [4].

5. Вікторини, конкурси дають змогу підсумувати знання, виявити найкращих знавців природи, позмагатися.

6. Проблемні ситуації змушують задуматися, проаналізувати умови, висунути гіпотезу, варіанти дій, розробити алгоритм діяльності за певних обставин.

7. Мовні логічні завдання.

8. Екологічні виставки, експозиції дозволяють пізнати і вивчити зовнішній вигляд природних об'єктів, викликають цікавість, здивування, відчуття захоплення.

9. Тиждень екологічної творчості спрямований на довготривале звернення уваги дітей, батьків на проблеми екології.

10. Екологічні свята, їх урочистість і небуденність викликають захоплення, веселі і радісні настрої у дітей.

11. Дидактичні ігри екологічного змісту задовольняють дитячу допитливість, заохочують до активного пізнання оточуючого світу, допомагають усвідомити зв'язки між предметами і явищами природи, сприяють поглибленню емоційних переживань дітей, розширюють їх уявлення про світ («Істинне – неістинне», «Де чий листочок», «Чарівний кошик»).

12. Екологічні казки, які вчать дітей фантазувати, єднатися з природою, використовуючи свій життєвий досвід, розвивають мовлення («Мої друзі-звірята», «Співочий соловейко», «Працьовита мураха»).

13. Екологічна стежина створюється безпосередньо на території ДНЗ і передбачає набуття дітьми уявлень про унікальність та неповторність кожної складової частини природного середовища, виховання гуманних почуттів до живих істот, оволодіння умінням відчувати красу, захоплюватися нею, виявляти екологічно доцільну поведінку. Суть цієї форми у проведенні дітей за маршрутом (4–7 тематичних ділянок), який пролягає через різні природні об'єкти, які мають естетичну, природоохоронну цінність. Інформація подається дітям у словесній і наочній формах.

14. Екологічний проект присвячується вивченню певної екологічної проблеми та розробці пропозиції конкретних практичних дій з метою її розв'язання. Він може бути короткотривалим або довготривалим, залежно від масштабу завдань, віку та можливостей дітей. Під час роботи з проектом діти спостерігають, досліджують, малюють, ліплять, граються, слухають музику, знайомляться з художніми творами, складають свої казки й оповідання.

15. Пошуково-дослідницька діяльність дітей має багато плюсів. Адже діти виступають маленькими дослідниками, які вивчають певне явище чи об'єкт, його властивості, висловлюють своє припущення (гіпотезу), перевіряють його достовірність, узагальнюють отримані дані і відтворюють їх у мовленні. Цінною є можливість кілька разів перевіряти достовірність отриманих даних, потворюючи експеримент та проводячи спостереження. Завдяки пошуково-дослідній діяльності дошкільникам стає доступним те, що в природних умовах не піддається спостереженню та аналізу. За цих обставин діти отримують знання про наявні у природі зв'язки, проникають у

саму суть природних явищ. Водночас максимально активізується діяльність кожної дитини, використовувані методи спрямовуються на зміну предмета пізнання. У дітей загострюється інтерес, допитливість, вони вчать фіксувати поетапні результати та підсумовувати кінцеві дані. Велике значення має висловлення гіпотези, яка є основним компонентом пошукової діяльності, адже відображаються наявні в дитини знання, її уміння передбачувати і прогнозувати взаємовідношення і взаємозалежності. Дошкільники навчаються простежувати часові, просторові, причинно-наслідкові зв'язки. Діти дізнаються про те, що певне явище в природі може спричинити інше. Нові знання, які діти отримують під час дослідної роботи, мають певну логічну послідовність і відображають зумовленість внутрішніх змін зовнішніми умовами. Також дослідницький процес навчає раціонального планування своєї діяльності.

Надамо кілька рекомендацій із реалізації у ДНЗ екологічного напрямку виховання і формування в дітей екологічної компетентності вихователями спільно з батьками.

1. Запровадити постійно діючу виставку дитячих малюнків та поробок екологічного спрямування (до знаменних дат календаря).

2. Організувати конкурс на кращий квітник у ДНЗ.

3. Організувати тематичні екологічні свята за участю батьків.

4. Оформити з дітьми гербарій «Рослини нашої місцевості».

5. Систематично залучати дітей середнього та старшого дошкільного віку до екологічної діяльності, план якої можна доручити розробляти творчій групі з екологічного виховання.

6. Забезпечити співпрацю з батьками з питань виховання культури поведінки в природі (консультації, круглі столи, допомога щодо удосконалення еколого-розвивального середовища на території дошкільного навчального закладу, виставки дитячих робіт «Людина і природа», «Пташки і звірі нашого регіону», «Квіти весни», на яких представляються малюнки, аплікації, поробки дітей із природного матеріалу, спільне з батьками Свято осені). А головне – єдність вимог до дитини і повчань, сповідування одних і тих самих принципів стосовно природи: не зривати перші весняні квіти, занесені до Червоної книги, підгодовувати пташок взимку, не залишати бруду після себе у лісі, на пікніках.

7. Запровадити випуск щорічної екологічної газети «Збережемо природу рідного краю».

Висновки з проведеного дослідження. Природа – наймогутніший фактор виховання дитини, завдяки якому вона стає розумною, внутрішньо красивою, моральною, доброю і милосердною, непримиримою до зла. Сформувати екологічну компетентність на доступному для дошкільника рівні, яка стане базовою для подальшої екологічної вихованості, культури особистості, важливо для збереження не тільки довкілля, а й популяції людини. У ДНЗ це має бути одним із провідних напрямів виховання. Перспективу подальших досліджень із зазначеної проблеми вбачаємо в з'ясуванні ролі та суті методичної роботи з вихователями, яка б озброювала їх дієвим інструментарієм екологічного виховання дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Наук. керівник: А. Богуш. — К.: Видавництво, 2012. — 26 с.
2. Хуторской А. Современная дидактика / А. Хуторской. — СПб.: Питер, 2001. — 544 с.
3. Федорова М. Психологічні основи виховання моральних цінностей особистості / М. Федорова // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне : РДГУ, 2016. — Випуск 13 (56). — С. 138–141.
4. Сухорукова Г. Уроки мислення серед природи: Естетичні комплекси за В. Сухомлинським / Г. Сухорукова // Дошкільне виховання. — 2003. — № 9. — С. 7–9.

УДК 373.31:159.9.019.4

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Мірошниченко О.М., вихователь групи продовженого дня
Харківська загальноосвітня школа I–III ступенів № 110
Харківської міської ради Харківської області

Стаття присвячена основним аспектам психолого-педагогічних особливостей формування поведінки молодших школярів. Здійснено спробу довести, що в молодшому шкільному віці закладаються навички здоров'язбережувальної поведінки. У статті теоретично обґрунтовані структурні компоненти поведінки та засоби поведінкової діяльності, розглянуті інструменти активної поведінки.

Ключові слова: поведінка, активність, мотив, уміння, навичка, звичка, гра, праця, молодші школярі, навчально-виховний процес, здоров'я.

Статья посвящена основным аспектам психолого-педагогических особенностей формирования поведения младших школьников. Предпринята попытка доказать, что в младшем школьном возрасте закладываются навыки здоровьесберегающего поведения. В статье теоретически обоснованы структурные компоненты поведения и средства поведенческой деятельности, рассмотрены инструменты активного поведения.

Ключевые слова: поведение, активность, мотив, умение, навык, привычка, игра, труд, младшие школьники, учебно-воспитательный процесс, здоровье.

Miroshnichenko O.N. BASIC ASPECTS OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES OF FORMING OF BEHAVIOR OF PUPILS

The article discusses the main aspects of psycho-pedagogical features of formation of pupils behavior. An attempt was made to prove that in the early school years it is important to develop the skills of health-saving behavior. The article theoretically justifies the structural components of behavior and means of behavioral activities, considered tools of active behavior.

Key words: behavior, activity, motive, ability, skill, habit, play, work, junior schoolchildren, educational and educator process, health.

Постановка проблеми. Актуальність теми обумовлена необхідністю виконання пріоритетних завдань у галузі освіти, визначених Законом України «Про освіту», державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI ст.»), нагальністю вирішення проблем повноцінного розвит-

ку особистості та підвищення ефективності навчально-виховного процесу [4, с. 3].

На сучасному етапі становлення психолого-педагогічної практики залишається важливим питання розвитку здоров'язбережувальної поведінки дітей молодшого шкільного віку, коли вступ до школи вима-